

Kuveyt ve Katar gibi ülkelerin İran ile ilgili görüşleri Suudi Arabistan'a göre daha farklı olmuş, İran'la ekonomik bağlarını geliştirmek istemişlerdir.

Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri

The Arab Spring and Turkey GCC States Relations

Özden Zeynep OKTAV

Abstract

Turkey and GCC partnership has started to gain momentum since 2008 when the foreign ministers of GCC declared a country (Turkey) outside the region as a strategic partner for the first time in Jeddah. Thus, Turkey and the GCC countries would be able to build institutionalized relations with each other. In parallel with this, Turkey also developed good neighbourhood relations with Iran whose nuclear efforts were perceived as principal threat to GCC countries' existence. Turkey's increasing trade relations with Iran and Syria did not have a negative impact on Turkey-GCC countries relations, on the contrary, Turkey with its NATO membership, Sunni population, relatively developed democracy and economy was perceived by the GCC countries as a partner who could balance the assertive policies of Iran. With the outburst of the Arab spring, Turkey's Middle East activism based on trade relations with the regional countries changed into a negative way.

This study will mainly analyze possible consequences of the Arab spring on Turkey's relations with GCC countries with a special reference to the changing dimension of the bilateral relations between the two sides. Put differently, after the outburst of the Arab spring, economy-based relations with the GCC states changed to a large extent and became more security-oriented due to both sides' decreasing trust towards the West and the increasing assertiveness of Iran's policies supporting the Assad regime. After a brief historical background of bilateral relations between Turkey and GCC, in the first part of the article, the reasons for the rapprochement between the two sides will be analyzed. Turkey's trade-based foreign policy will be explained with respect to understanding the reasons why the AKP government wanted the bilateral relations with the GCC countries to take a new turn beginning with 2005. Secondly, it will be discussed that while Turkey's belonging to and its institutional relations with the West have been a barrier in its relations with the neighbouring countries, principally Iran, those relations with the West, especially Turkey's membership to NATO furthers the relations with the GCC countries on the basis of stopping aggressiveness of Iran in the region. Thirdly, the study will explain the impact of Iran on Turkey-GCC relations so as to understand whether Turkey's improving relations with Iran had a negative impact on Turkey-GCC relations. The most important of all, the study will discuss the impact of Turkey's diverging interests with Iran and deteriorating relations with Syria on Turkey-GCC relations at a time when Arab spring shakes up regional power balance.

Keywords: Arab Spring, Syrian uprising, strategic partnership, NATO, sectarian division

Ekonomisi giderek gelişen, ABD'den bağımsız bir dış politika izleyerek Ortadoğu'da popülaritesini artıran ve en önemlisi de Suudi Arabistan gibi Körfez ülkelerinin ABD ile ilişkilerini yargılamayan bir ülke olarak Türkiye, Körfez ülkeleri nezdinde önemini daha da artırmıştır.

Özet

Türkiye'nin Körfez bölgesine ilgisi 2000'lerin ikinci yarısından itibaren en üst noktaya varmıştır. Pek çok analiste göre, bu durumun temelinde yatan ana neden, Türkiye'nin ticarete dayalı, yeni ekonomik bağlantılar sağlamaya yönelik diplomasiyi öncelikli kılan bir dış politika izlemesidir. Bu makalede araştırılacak temel soru, gelişen karşılıklı ilişkilerin itici gücünün sadece ticarete dayalı olup olmadığıdır. Çünkü Arap Baharı sürecinin Ortadoğu'da yaşanmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'nin bölgeyle ilişkilerinde öne çıkan unsur daha çok güvenlik boyutlu olmuştur. Her ne kadar Türkiye ve Körfez devletleri gelişen karşılıklı ilişkilerin İran karşıtı olmadığını vurgulamışlarsa da özellikle Arap Baharı süreci boyunca iki tarafın güvenlik temelli çıkarlarının giderek daha örtüşmesi, İran'ın tehdit algılamalarını en üst noktaya tırmandırmıştır. Diğer bir deyişle, Arap Baharı, Türkiye'nin İran ve Suriye ile izlediği "iyi komşuluk" ilişkilerini sekteye uğratmış, ancak Körfez ile ilişkilerinin sadece ticari boyutlu değil, güvenlik boyutlu da olmasına ve her iki tarafın bölgedeki çıkarlarına aynı perspektiften bakmalarına yol açmıştır. Tarihsel süreç göz önüne alınırsa, Türkiye'nin bölgeye olan ilgisinin çok eskilere dayanmadığını ve Ankara'nın Körfez'e gereken alakayı göstermediği anlaşılmaktadır.

Türkiye- Körfez Devletleri Arasındaki İlişkilerin Kısa Geçmişi

Bölgenin Türkiye nezdinde önemini artırmasının iki önemli nedeni vardır. Birincisi, 1979 Şubat'ında İran'da İslam devriminin gerçekleşmesi, ikincisi sekiz yıl sürecek olan İran-İrak Savaşı'nın

1980 yılında başlamasıdır. Bu iki gelişme aynı zamanda ABD ve Körfez açısından Türkiye'nin öneminin artmasına yol açmış, 1980 darbesinden sonra Ankara'ya kutlama mesajı gönderen ilk ülkelerden birisi Suudi Arabistan olmuştur. Sıcak ilişkiler, dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, 1984'de Suudi Arabistan'ı ziyareti ve "Askeri Eğitim ve İşbirliği" Anlaşmasının imzalanmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır.¹ 1981'de altı Körfez ülkesi tarafından Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) kurulması, Amerikalılar tarafından "Acil Müdahale Gücü'nün oluşturulması gibi gelişmeler İran İslam Cumhuriyeti'nin rejimini komşu ülkelere yayma politikasının sadece Türkiye'yi değil, Körfez'i ve Washington'u da ne kadar telaşlandırdığını açıkça göstermiştir. Ancak, bütün bu gelişmelere rağmen 1980'ler ve 1990'larda Körfez ve Türkiye arasında işbirliği olanakları ve girişimleri oldukça kısıtlı kalmıştır. Bunun en temel nedeni Türkiye'nin iç politikasında demokrasiye geçiş çabalarına yoğunlaşması, bir başka neden ise Soğuk Savaş sisteminin yerini farklı bir uluslararası sisteme bırakması ve güvenlik tanımının önemli bir değişime uğramasıdır.

2000'lerde, başta Suudi Arabistan olmak üzere, bazı Körfez ülkeleri ABD ile ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. Özellikle 11 Eylül olayları, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde olumsuz yönde bir değişim ve dönüşüm noktası olmuştur. Suudi kökenli El Kaide militanlarının sayısının artması Washington'un bu en önemli Körfez ülkesi ile arasına mesafe girmesine neden olmuştur.² Hemen sonrasında, Irak'ın 2003 yılında Amerika tarafından işgal edilmesi, Sünni Saddam yönetiminin yıkılması, Sünni El-Kaide'nin

NATO'nun devreye girmesini ve Batı'nın Suriye'de akan kanı durdurmak için çaba göstermesini bekleyen Ankara, Batı'dan umduğu gibi bir yanıt alamamıştır.

pasifleştirilmesi ve Şiilerin öne çıkması İran'ın bölgede nüfuzunun artmasına yol açmış, Körfez ülkelerinin güvenlik endişelerini artırmıştır.

Bütün bu gelişmeler sonucunda Suudi Arabistan gibi bölge ülkeleri iki önemli politika izlemişlerdir. Birincisi uluslararası sistemde ABD'ye endeksli ilişkiler yerine farklı ülkelerle yakın ilişkiler geliştirerek özellikle güvenlik alanında çeşitlendirilmiş bağlar kurma yoluna gitmişlerdir. İkincisi, Körfez ülkeleri kendi askeri yeteneklerini ve kapasitelerini geliştirmek, hatta kendi aralarında savunma sistemi kurma arayışına girmişlerdir.³ Aynı döneme denk gelen önemli bir başka gelişme ise Bush'un 11 Eylül sonrası izlediği dışlayıcı politikalarının Ortadoğu'da zaten var olan Amerikan karşıtlığını en üst noktaya tırmandırmasıdır. Bu da Suudi Arabistan gibi Filistin davasında ABD ve İsrail'e karşı gerektiği gibi tavır almamasından dolayı eleştirilen ülkelerin ABD ile ilişkilerinde daha mesafeli olmalarına yol açmıştır.

Böyle bir atmosfer içerisinde ekonomisi giderek gelişen, ABD'den bağımsız bir dış politika izleyerek Ortadoğu'da popülaritesini artıran ve en önemlisi de Suudi Arabistan gibi Körfez ülkelerinin ABD ile ilişkilerini yargılamayan bir ülke olarak Türkiye, Körfez ülkeleri nezdinde önemini daha da artırmıştır. Türkiye, başta Suudi Arabistan ve Katar olmak üzere 2005 yılından itibaren Körfez devletleriyle ilişkilerini o zamana kadar görülmedik bir biçimde geliştirmiştir.

Karşılıklı İlişkilerde Türkiye'nin Artan Önemi ve İran Faktörü

Türkiye'nin 2009 yılının başındaki Davos Zirvesi'nden sonra zaten var olan popülaritesinin en üst noktaya ulaşması ve Körfez ülkeleri halkının gözünde Başbakan Erdoğan'ın prestijinin artması, Mavi Marmara olayından sonra Türk halkının sokaklardaki protesto gösterilerinin anında bölge ülkelerinin bazılarında naklen yayın yoluyla televizyon kanallarında gösteril-

mesi, Türkiye ile Körfez arasında ilişkilerin sadece devlet adamları düzeyinde değil, halk düzeyinde de gelişmesine yol açmıştır. Bu durum en çok Batı yanlısı politikalar izlediği için eleştirilen Kral Abdullah gibi liderlerin işine yaramıştır. Böylece hem Türkiye gibi bölgesel önemde bir ülkenin dostluğunu kazanarak ilişkilerini çeşitlendirmiş, hem de Suudi yönetiminin sadece Batı'ya endeksli/bağımlı bir yönetim olmadığını kendi kamuoyuna bir şekilde göstermiştir.⁴

Bu çerçevede, Türkiye-Körfez ülkeleri arasında 2002'de 2,1 milyar dolar olan ticaret hacmi 2009'da 8 milyar dolara çıkmıştır.⁵ 2005'de Türkiye ve Suudi Arabistan arasında, ekonomik işbirliğini artırmaya yönelik, serbest ticaret sahası oluşturma girişimlerine bir ön hazırlık olarak önemli bir anlaşma yapılmış ve üst düzeyde karşılıklı ziyaretlerde bulunulmuştur.⁶ 2008'de Türkiye'nin KİK dışişleri bakanları tarafından stratejik ortak olarak ilan edilmesi ikili ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü ilk defa bölge dışından bir ülke olarak Türkiye'ye KİK tarafından "stratejik ortak" statüsü verilmiştir.⁷

Türkiye ve Körfez ülkeleri arasındaki baş dönürücü hızda gelişen ilişkilerin bölgede özellikle İran'ı yakından ilgilendirdiği apaçık ortadadır. Hem Türkiye hem de KİK aralarında sağladıkları işbirliği ve yakınlaşmanın üçüncü taraflara karşı olmadığı konusunda hassas davranmışlardır. Sözelimi Türkiye'nin stratejik ortak olarak nitelendirilmesinin ardından, Davutoğlu 2008 yılında verdiği bir demeçte, karşılıklı gelişen ilişkilerin yeni bir blok arayışı veya karşı bir blok olmadığını, bölgesel entegrasyonun derinleştiğini belirtmiştir. Aynı şekilde, KİK genel sekreteri, Hamad Abdul Rahman Al Attiyah, "stratejik terimi kimseyi rahatsız etmemelidir. Bu stratejik diyalog daha çok kalkınma ve ekonomik açıdan gelişme amaçlıdır" demiştir.⁸ Özellikle bir NATO ülkesi olarak Türkiye'nin Körfez'in güvenliği konusunda önemli bir ülke haline gelme potansiyelinin olması, 2005 yılında Suudi Arabistan ile imzalanan Güvenlik İşbirliği Anlaşması İran'ın dikkatini çekmiştir. Ancak bu gelişmelere paralel olarak Ankara, Tahran ile ilişkilerini yine ticari bağlarını güçlendirme yoluyla önemli ölçüde geliştirmiş ve en önemlisi de gerek Körfez'de gerek

Ortadoğu'nun diğer bölgelerinde mezhep bağlamında bir politika izlemekten özellikle kaçınmıştır. Türkiye'nin Sünnilere ve Şii'lere eşit mesafede politikalar izlemesi, topraklarında önemli Şii nüfus barındıran Sünni Körfez yönetimlerinin de elini rahatlatmıştır. Öyle ki Körfez ülkeleri, Türkiye'nin bölgede artan etkisini, İran'ın Şiiiler üzerindeki nüfuzunu dengeleyebilecek bir unsur olarak görmüşlerdir.

Ankara açısından, İran'ı karşısına almak pahasına KİK ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek politikası çeşitli nedenlerden dolayı çok da akılcı değildir. En önemli neden, 2000'ler boyunca İran'a ihracatı neredeyse ikiye katlanan Türkiye'nin giderek artan bir şekilde İran doğal gazına ve petrolüne bağımlı hale gelmiş olmasıdır.⁹ En önemlisi, her iki ülke de bölgede Kürt milliyetçiliği ve bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına karşı işbirliği yapmaya başlamışlardır. Bir başka kayda değer neden ise Türkiye, İran ve Batı arasında ortaya çıkacak bir krizden dolayı petrol fiyatlarının yükselmesini hiç bir zaman istememiştir. İran da Türkiye ile olan ilişkilerini özellikle Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile ilişkilerinin krize girmesinden ve 2010 yaptırımlarının uygulanmaya başlamasından sonra tehlikeye atmak istememiştir. Ancak, Arap Baharı sürecinin başlaması, en önemlisi bu sürecin Suriye'yi de etkisi altına alması ile Ankara hem Tahran hem de Körfez ile ilişkilerini dengede tutmak suretiyle devam ettirmeyi daha fazla sürdürememiştir.¹⁰

Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri-İran İlişkileri

Arap Baharı sürecinin Körfez ülkelerinin Sünni yönetimlerini bu kadar tehdit altına almadığı dönemde, bölge ülkelerinin, İran'la ilgili bazı tutum ve politikaları Ankara'nın öncelikleriyle örtüşmekteydi. Sözelimi, Suudi Kralı 2010'da İran'a BM yaptırımlarının uygulanmasının İran'ı daha da revizyonist bir ülke haline getireceğini, Batı'nın yaptırım politikalarının Körfez'in güvenliğini sağlayacak bir yol olmadığını açıklamıştır. Ayrıca Riyad, uzun vadeli bir çözüm olarak gördükleri yaptırımların halihazırdaki güvenlik endişelerini giderici olmaktan uzak olduğunu her fırsatta belirtmiştir.¹¹ Ayrıca Kuveyt

Türkiye'nin Sünnilere ve Şii'lere eşit mesafede politikalar izlemesi, topraklarında önemli Şii nüfus barındıran Sünni Körfez yönetimlerinin de elini rahatlatmıştır. Öyle ki Körfez ülkeleri, Türkiye'nin bölgede artan etkisini, İran'ın Şii'ler üzerindeki nüfuzunu dengeleyebilecek bir unsur olarak görmüşlerdir.

ve Katar gibi ülkelerin İran ile ilgili görüşleri Suudi Arabistan'a göre daha farklı olmuş, İran'la ekonomik bağlarını geliştirmek istemişlerdir. Sözelimi, İran Parlamentosu sözcüsü, Katar'a 2009'da yaptığı ziyareti esnasında Katar'ı stratejik ortak olarak tanımlamış, Katar Emiri ise aynı ziyaret esnasında İran'ın her zaman Filistinlilerin ve Arapların arkasında durduğunu belirterek, "bazıları İran'a karşı fikirleri olumsuz yönde etkilemeye çalışıyor. Bizim İran ile ilgili bir sorumuz yoktur, İran her zaman dostumuzdur ve kötü fikirlilerin sorun yaratmasına izin veremeyeceğiz"¹² demiştir. Ancak, Arap Baharını takip eden olaylar Türkiye-İran ve Körfez ülkelerinin ilişkilerinde dinamiklerin tamamen değişmesine yol açmış, en önemlisi, olayların Suriye'ye sirayet etmesi ile bir yanda Türkiye, Körfez ülkeleri diğer yanda İran, Irak ve Suriye olmak üzere bölge ülkeleri saflarını keskin biçimde belirlemişlerdir.

Suriye Kalkışmaları ve Gelişen Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri

Arap baharı adı verilen süreç ve bu sürecin Suriye'ye sirayet etmesi aslında bölge ülkelerinin dış politikalarında yürüttükleri uygulamaların ve benimsedikleri söylemlerin çelişkili yanlarını ortaya çıkarmıştır. Sözelimi İran, Arap Baharı'nın İran İslam Devrimi'nden ilham alınarak yapılan bir İslami uyanış olduğunu söyleyerek, Yemen'de muhalefet guruplarını desteklerken ve Bahreyn'de muhalefet guruplarının üzerinde etkinlik sağlamaya çalışırken, Suriye'deki muhalif gurupların karşısında yer almış, Esad rejimini desteklemiştir. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Ramın Mehmanparast, açıkça "Suriye bir istisnadır"¹³ demiştir.

Türkiye'ye gelince, Ankara, hem Libya hem de Suriye'de çıkan olaylar karşısında statükonun korunmasını istemiştir. Libya'ya yapılacak NATO müdahalesine şiddetle karşı çıkmış ve en yetkili ağızlarından başını AB ve ABD'nin çektiği koalisyon hükümetlerinin bu müdahalesinin bilinmeyen niyetleri olduğunu ve tıpkı Irak gibi Libya'nın da yutulabileceği belirtirken,¹⁴ Batı'nın giderek artan bir şekilde Libya muhalefetine verdiği destek¹⁵ karşısında Geçici Ulusal Konsey'i tanımış, hatta isyancılara yardım yollamıştır.¹⁶ Ankara'nın bu tepkisinin en önemli nedeni Libya'daki ticari çıkarlarının söz konusu müdahale ile tehlikeye girecek olmasıdır. Aynı sebepten dolayı Ankara, statüko yanlısı politikasını Esad rejimi için de uygulamak istemiş ve defalarca Esad rejimini Suriye'nin istikrarı için reform yapma yönünde uyarmıştır. Ancak, Esad yönetimi Ankara'nın uyarılarına yanıt vermemiş, başını ABD'nin çektiği uluslararası toplum Suriye konusunda Libya'dakinden farklı olarak, inisiyatif almak yerine Suriye'de olan bitene seyirci kalmıştır. Bu durum bölgede en çok Türkiye'yi zor duruma sokmuştur.

Ekim 2012'de Suriye'den gelen 100 bin sınırını aşan mülteci sayısı, sadece Türkiye'nin ekonomisini olumsuz etkilememiş, aynı zamanda da sınır güvenliğini tehlikeye sokarak ülkenin yumuşak karnı ayrılıkçı Kürt meselesinin de farklı boyutlar kazanmasına yol açmıştır. 2011 Ekim ayında sınırda bir askeri tatbikat yapan Türkiye, bölgede askeri varlığını artırmış, en önemlisi de Suriye'nin istikrarını yitirmesi, Türkiye'yi en çok iyi komşuluk politikalarıyla ekonomik/politik ilişkilerini geliştirdiği İran, Rusya gibi ülkeler karşısında nasıl bir yol izleyeceği konusunda zor-

Bahreyn’de çıkan olayların Suudi Arabistan’ın Bahreyn yönetimiyle birlikte gerçekleştirdiği Suudilerin liderliğinde 15.000 askerin katıldığı bir askeri operasyon ile bastırılması ve ABD’nin yardımının alınmaması dikkat çekicidir.

lamıştır. Türkiye’nin tek taraflı bir askeri müdahalesinin, Rusya-İran ittifakını güçlendireceğini, Kürt sorununu daha da uluslararasılaştıracağını gören Türkiye, Esed rejiminin uluslararası bir gücün müdahalesiyle devrilmesini istemiştir.¹⁷ Burada NATO’nun devreye girmesini ve Batı’nın Suriye’de akan kanı durdurmak için çaba göstermesini bekleyen Ankara, Batı’dan umduğu gibi bir yanıt alamamıştır. NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen’in açıkça “NATO’nun Suriye’ye müdahale etmeye hiç niyeti yok” “NATO dünyanın polisiymiş gibi hareket etmek zorunda değildir” gibi beyanatlar vermesi, sivil-leri koruma amaçlı bir BM mandası kurulması halinde bile NATO’nun müdahalesinin bölgenin karışık etnik yapısı itibarıyla çok zor olacağını belirtmesi,¹⁸ Türkiye’nin Batı, özellikle ABD ile ilişkilerinde farklı bir dönemin başladığını göstermiştir. Bir başka deyişle, Suriye sorunu konusunda Türkiye kısa vadeli ve Esed rejiminin son

bulmasıyla nihayetlenecek bir çözüm umut ederken, Batı, Annan planı gibi diplomatik çözümlere yönelmiş, bu durum Suriye’deki çatışma ve savaş halinin sürmesine sebep olmuş ve bir cephe ülkesi olan Türkiye’nin bu istikrarsızlık içine çekilme ihtimalini güçlendirmiştir.¹⁹

Burada dikkat çekici olan, Suriye kalkışmalarının geleneksel Türk dış politikasında benimsenmiş olan uluslararası ilişkilerde diğer ülkelerin iç işlerine karışılmazlık ilkesinde önemli bir değişimi gözler önüne sermiş olmasıdır. Başbakan Erdoğan’ın, Ankara’nın tüm diplomatik çabalarına karşın istikrarsızlığın sürmesi üzerine “Suriye bizim iç meselemizdir, gereğini yapmak zorundayız”²⁰ beyanatını vermesi Türk dış politikasında bir ilktir. Türkiye başbakanının bu sözleri, Ankara’nın bölgenin kaderinde belirleyici olma ve pasif değil, aktif bir dış politika izleme kararlılığını kesin bir şekilde göstermiştir.

Bu çerçevede, daha önce izlediği her tür etnik, ulusal ve mezhepsel gruba eşit mesafede durma politikasını değiştirmek durumunda kalan Ankara, Sünni muhalif gruplara yakın durmuş, Sünni muhalefet grubunu, Özgür Suriye Ordusu'nu desteklemiştir. Bu süreçte Fransız dışişleri bakanı, Alain Juppe ve ABD başkan yardımcısı Joe Biden gibi önemli isimlerin teker teker Türkiye'yi ziyaret etmesi, muhalif grupların Türkiye'de toplantılar düzenlemesi,²¹ 2011 yılının sonunda Türkiye'nin bölgeye müdahale edeceği konusunda beklentileri artırmıştır. Ancak Washington'ın sorumluluk almayacağını anlayan Ankara, Suriye'ye karşı bazı yaptırım kararları almakla yetinmiştir.²²

Suriye'deki ayaklanmalar, aynı zamanda mesele- nin sadece bölgesel olmadığını göstermiş, global aktörler arasındaki çekişme ve rekabetin de su yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Rusya, Batı'nın bölgedeki her türlü müdahalesini kendisine yakın ülkelerde rejim değişikliği gerçekleştirmek için düzenlediği bir komplo olarak gördüğü için, Esed rejiminin yanında durmuş, diplomatik, siyasi, finansal ve lojistik destek vermiştir. ABD'nin, Rusya'nın aksine Suriye meselesinde yeterince inisiyatif almaması, Türkiye'nin uluslararası arenada yalnız bırakıldığı tartışmalarını beraberinde getirmiştir.²³

Bu noktada, Türkiye ve Körfez ülkeleri, özellikle Suudi Arabistan, Suriyeli muhalif gruplara silah yardımı yapılmasını talep ederken, ABD bu silahların radikal grupların eline geçmesinden endişe duymuş, Esed yönetiminin elindeki kimyasal silahların kullanılması ihtimalini göz önünde bulundurmuş, Rusya Federasyonu'nu karşısına almak istememiş ve Irak, Afganistan deneyiminden sonra acil çıkarlarının bulunduğu inanimadığı Suriye'ye ne askeri operasyon gerçekleştirmek ne de muhalif gruplara silah temin etmek istemiştir.

Burada ilginç olan, global düzeyde bir yanda Rusya, Çin, İran, Suriye diğer yanda ABD-AB-İsrail-Türkiye-Suudi Arabistan-Katar gibi ülkeler ittifak grupları oluştururken, Türkiye ve Körfez ülkelerinin acil çıkarları ile ABD ve AB'nin çıkarlarının tam örtüşmediği ve kendi içlerinde anlaşmazlığa düşmesidir.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu, uluslararası toplumdan, Türkiye'nin Suriye'den gelen mültecilerin yükünü paylaşmalarını isterken, Ağustos 2012'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada, durumun artık Türkiye'nin kapasitesini aştığını, her gün 400 civarında mültecinin sınır kapısına dayandığını bildirdikten sonra "Milyonlarca Suriyeli, Suriye'de ve çevre ülkelerde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden güçlü bir insani mesaj beklerken, bu konuda bile bir mutabakatın sağlanamamış olması Birleşmiş Milletler için büyük bir zaftır, bu anlamda tarihi bir fırsat kaçmıştır" demiştir.²⁴

Ankara BM gibi uluslararası toplumun önemli bir örgütüne ve ABD/AB gibi global aktörlere karşı hayal kırıklığına uğramış, ve buna paralel olarak, Körfez ülkeleriyle Suriye meselesindeki işbirliğini artırmıştır. Özellikle Suudi Arabistan gibi Körfez ülkelerinin Suriye sorununun çözümünde Türkiye ile işbirliğine ağırlık vermesi aynı nedene, Batı'ya duyulan güven eksikliğine dayanmaktadır. Sözelimi, Mısır'da çıkan ayaklanmalar sonucu 30 yıllık ABD'nin sadık müttefiki Mübarek'in devrilmesine sessiz kalan, hatta ağırlığını sokaklardan yana koyan Obama yönetimi²⁵ Riyad'ın büyük tepkisine yol açmış, Suudi Arabistan'da benzer bir durumun ortaya çıkması halinde Washington'ın aynı şekilde davranacağı inancı oluşmuştur.²⁶ 14 Mart 2011'de Bahreyn'de çıkan olayların Suudi Arabistan'ın Bahreyn yönetimiyle birlikte gerçekleştirdiği Suudilerin liderliğinde 15.000 askerin katıldığı bir askeri operasyon ile bastırılması ve ABD'nin yardımının alınmaması dikkat çekicidir. İran'ın Bahreyn'deki olaylar esnasında benimsediği politikalar ve İranlı yetkililerin beyanatları, Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez'deki Sünni yönetimlerin tehdit algılamalarının en üst noktaya ulaşmasına yol açmıştır. Hamaney'in Mart 2011'de verdiği yeni yıl mesajında açıkça "gönülden inanıyorum ki ulusların uyanışı İslami hedeflere uygundur ve sonunda mutlak zafere ulaşacaktır"²⁷ sözlerini sarf etmesi, İran ve Suudi Arabistan ve diğer Sünni yönetimler arasındaki İslam'ın uygulanışı ve siyasi ayrılıklar konusundaki derin düşmanlığı Şiiler üzerinden nasıl yürüttüklerini göstermektedir.

Türkiye açısından Körfez devletleri ile ilişkilerin gelişmesinde rol oynayan diğer bir neden İran ve Suriye ile bozulan ilişkiler sonucu oluşan ekonomik kayıpların ve kaybedilen pazarların ikame edilmesi isteğidir. Örneğin, Kuveyt, hem Türkiye'deki ekonomik yatırımlarıyla hem de Türkiye'nin 2015-2016 BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğini, 2016 İslam İşbirliği Teşkilatı başkanlığını desteklemesiyle ön plana çıkmıştır.²⁸ Oluşturulan ortak komite her iki ülkenin Irak'taki mezhep çatışmalarının ve Suriye iç savaşının önlenmesi konusunda ortak görüşlere sahip olduğunu göstermektedir.²⁹

Ancak burada dikkat çeken nokta Körfez ülkelerinin Sünni yönetimleriyle yakınlaşan Türkiye'nin bölgede Şii-Sünni ekseninde ayrışan bölgesel güçlerden biri olarak yerini almasıdır. Bu durum aslında Ankara'nın gerçekte yürütmek istediği bir politika olmamakla beraber, bölgesel düzeyde ortaya çıkan resimde Türkiye, Sünnileri Şiilere karşı savunuyor rolünü üstlenmiştir, en azından bu izlenimi vermektedir. Amerikan askeri birliklerinin Irak'tan ayrılmasından sonra doğan Irak'taki güç boşluğunu doldurma konusunda İran ve Türkiye arasında ortaya çıkan rekabet, Suriye konusunda daha da hız kazanmıştır. Bugün bölgesel düzeyde Türkiye, İran, Irak'ın Şii yönetimlerine ve bu iki komşu ülkenin desteklediği Esed rejimine karşı bir mücadele vermektedir. Bu mücadele hiç kuşkusuz Esed rejiminin sona ermesiyle sonuçlanacaktır. Ancak gerçek olan Ankara'nın büyük özveriyle adeta ilmek ilmek oluşturduğu komşularıyla sıfır sorun politikasının tamiri çok zor bir şekilde yara almış, enerji, ticaret ve kültürel boyutta bu ülkelerle ilişkilerinin bozulmuş olması ve en uzun sınırı olan Suriye sınırının güvenliğinin zayıflamasıdır. Bu çerçevede, Türkiye'nin, Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleriyle geliştirdiği ilişkileri başlangıçta ekonomi temelli olmakla birlikte daha sonra güvenlik boyutu ağır basan, İran'ın bölgede Esed rejimine destek vermesine karşı yürütülen, İran'ı kontrol altına almaya yönelik ilişkiler olarak farklı bir boyut kazandığını söylemek yanlış olmaz. Bu durumun ne kadar Türkiye'nin çıkarına ve sürdürülebilir olacağını zaman gösterecektir. Ancak bölgede ABD gibi bir global aktörün çıkarları hilafına yürütülen politikaların uzun ömürlü olmadığı ortadadır.

Sonuç

Arap Baharı sürecinin Suriye'ye sirayet etmesiyle ortaya çıkan durum Türkiye'nin bölgesel ve global düzeyde kendisi için önem arz eden pek çok ülkelerle ilişkilerinin yeniden şekillenmesine ve farklı boyutlar kazanmasına yol açmıştır. Kuşkusuz Türkiye'nin genelde Batı ve özelde ABD ile ilişkilerinde Arap Baharı süreci bazı sorunları su yüzüne çıkarmıştır. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin kendisini çevreleyen bölgedeki sınır güvenliği gibi acil çıkarlarının ABD gibi global bir gücün acil çıkarlarıyla bazı noktalarda örtüşmediği söylenebilir. Özellikle Esed rejiminin ve muhalif güçlerin yürüttüğü savaş ve istikrarsızlık ortamının Türkiye'nin yanı başında sürekli hale gelmesi ve bunda ABD, AB ve NATO'nun bir sakınca görmediği inancının Türk kamuoyunda yaygınlaşması Ankara'nın sürece dair yeni politikalar belirlemesine neden olmuştur. Bölgesel düzeyde Körfez ülkeleriyle daha da yakınlaşma yoluna gitmiş, böylece komşu ülkelerde kaybettiği pazar ve ticari kayıplarını telafi etme yoluna gitmiştir. İran ve Irak'la çatışan ve giderek ayrışan çıkarları da Körfez ülkeleriyle yakınlaşmasına yol açmıştır. Ayrıca Ankara, giderek artan bir şekilde istikrarsızlaşan bölgede daha çok diplomasiyi devreye sokmaya ve 5 kişinin ölümüyle sonuçlanan Akçakale ve Cilvegözü sınır kapısındaki patlamalar gibi olaylar karşısında soğukkanlılığını koruyarak sıcak bir savaşın içine çekilmemek konusunda kararlı davranmaktadır.

Körfez ülkeleri açısından da Arap Baharı süreci, bölge ülkelerinin Batı/ABD ile ilişkilerinde bir *litmus test* işlevi görmüştür. Arap Baharı'nın domino etkisi yaratarak, Körfez ülkelerinde Sünni yönetimler altında, petrolün en fazla olduğu coğrafyada yaşayan Şii grupları harekete geçirmesi Körfez'in istikrarını tehlikeye sokmuştur. En önemlisi de özellikle Suudi Arabistan'ın ve diğer Sünni Körfez ülkelerinin yönetimlerinin ABD'nin Mısır örneğinde olduğu gibi sokaklardan yana takındığı tutumundan son derece rahatsız olmalarıdır. Sonuçta, Batı'ya dair güven eksikliği Türkiye ve Körfez ülkelerini Suriye meselesinde birbirlerine yakınlaştırmıştır.

11 Eylül olaylarını gerçekleştiren El Kaide militanlarının pek çoğunun Suudi Arabistan kökenli

olması ve bu militanlara Suudi Arabistan tarafından destek veriliyor olması geçmişte ABD ve Suudi Arabistan arasında büyük sorun yaratmıştı. Bugün de Suriyeli muhalif grupların arasında Suriye Ulusal Konseyi (SUK) ile birlikte Esed rejimine karşı savaşan cihatçı, el-Kaide'nin Suriye uzantısı El-Nusra gibi radikal grupların olması ve bu gruplara Katar ve Suudi Arabistan'dan para ve silah yardımı yapıyor olması ABD için büyük bir sorun yaratmaktadır. Clinton, SUK'u açıkça eleştirerek hâlihazırdaki mücadelenin Suriye'nin içinden gelen gruplarca yapılmadığını ve radikal grupların varlığının sorun yarattığını söylemiştir.³⁰ Aralık 2012'de Washington Nusra cephesini El-Kaide bağlantılı olduğu için terör örgütleri listesine eklemiştir. Diğer bir deyişle, laik Esed rejimi sonrasında yönetimin radikal grupların eline

geçmesi ve bölgede İsrail'in varlığının daha da tehdit altına girmesi ihtimali ABD ve AB'nin en önemli kaygısını oluşturmaktadır. Bu, Ankara'nın da kaygı duyacağı bir nokta olmakla beraber, şu anda Türkiye'nin en can alıcı sorunu olan Kürt ayrılıkçı hareketini provoke eden Esed rejiminin en kısa zamanda sona ermesi ve onun bölgesel destekçisi konumundaki İran ve Irak'ın pasifize edilmesi Türkiye'nin en acil çıkarıdır. Bu durum Ankara'yı daha çok bölgesel düzeyde ittifaklar arayışı içine itmektir. Bu çerçevede önceleri daha çok ekonomi temelli olan Türkiye-Körfez devletleri ilişkileri günümüzde güvenlik odaklı ilişkiler olarak ön plana çıkmıştır ve bu ilişkilerin yakın gelecekte ivme kazanarak devam edeceğini söylemek hiç de zor değildir.

DİPNOTLAR

- 1 M. Hüseyin Mercan, "1964-1984 Arası Türkiye ve ABD'nin Körfez Ülkelerine Yönelik Güvenlik Politikaları," *İLEM Yıllık*, yıl 3, sayı 3, 2008.
- 2 Daha fazla bilgi için bakınız: Özden Zeynep Oktav, *Basra Körfezi'nin Değişen Dinamikleri, İran-ABD-Suudi Arabistan İlişkileri*, (İstanbul: Beta, 2011), ss. 1-214.
- 3 Birol Başkan, "Turkey-GCC Countries Is There A Future?" *Insight Turkey*, Vol. 13, No. 1, 2011, s. 162.
- 4 Veysel Ayhan, "Türkiye'nin Gazze Politikasının Basra Körfezi Ülkelerindeki Sonuçları: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Analiz," *Ortadoğu Analiz*, Mart 2009, Cilt. 1 Sayı 3, s. 52.
- 5 Daha fazla bilgi için bkz. Nermina Biberovic, "Turkey and the GCC States: A New Era of Bilateral Economic Relations," *Gulf Monitor*, Issue, 11 (October, 2008), ss.15-21.
- 6 "Kral Abdullah, 2006 ve 2007 yıllarında 40 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret etmiş, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise 2009'da bu ziyarete karşılık vererek Suudi Arabistan'a gitmiştir." Muhiittin Ataman, "Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri Temkinli İlişkilerden Çok Taraflı Birlikteliğe," *ORSAM, Ortadoğu Analiz*, Eylül 2009, Cilt 1 Sayı 9, s.77.
- 7 Mariam Al Hakeem, "GCC names Turkey first strategic partner outside the Gulf", *Gulf News. Com*, September 3, 2008, <http://gulfnews.com/news/gulf/uae/general/gcc-names-turkey-first-strategic-partner-outside-the-gulf-1.129631> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 8 Mariam Al Hakeem, "GCC names Turkey first strategic partner outside the Gulf", *Gulf News. Com*, September 3, 2008, <http://gulfnews.com/news/gulf/uae/general/gcc-names-turkey-first-strategic-partner-outside-the-gulf-1.129631> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 9 "Türkiye her gün İran'dan 18 milyon metre küp doğal gaz almaktadır. Rusya'dan sonra İran Türkiye'nin iki numaralı gaz tedarikçisidir." (Associated Press 2009).
- 10 Özden Zeynep Oktav, "Regionalism or Shift of Axis? Turkish-Syrian-Iranian Relations," içinde *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*, Özden Zeynep Oktav (ed.), Aldershot, Burlington: Ashgate, 2011.
- 11 The Telegraph, "Saudi Warning That Sanctions Against Iran May not Work," 16 Şubat 2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/7248785/Saudi-warning-that-sanctions-against-iran-may-not-work.html> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)

- 12 "Qatar-Iran Foreign Relations," American Enterprise Institute Iran Tracker, (February 23, 2010), <http://www.irantracker.org/foreign-relations/qatar-iran-foreign-relations> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 13 Reza Akhlaghi, "Iran's Foreign Policy Vis-a-Vis Arab Uprisings", *Foreign Policy Association*, September 3, 2011, <http://foreignpolicyblogs.com/2011/09/03/iran%E2%80%99s-foreign-policy-vis-a-vis-arab-uprisings/> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 14 F. Stephen Larrabee, "Turkey and The Gulf Cooperation Council," *Turkish Studies*, Vol 12, Issue 4, December 2011, s.694.
- 15 "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 18 Mart tarihli 1973 sayılı kararında sivilleri korumak için uçuşa yasak bölge ilan etme kararı almış, Arap Birliği devletleri de bu kararı desteklemiştir." <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 16 Nader Habibi and Joshua W. Walker, "Turkey's Grand Miscalculation on Libya," March 6, 2011, Boston.com, http://www.boston.com/bostonglobe/editorial_opinion/blogs/the_angle/2011/03/turkeys_grand_m.html (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 17 Kadri Gürsel, "İntihar Etmek için Suriye'ye Atlayın," *Milliyet*, 26 Mart 2012.
- 18 *Reuters*, "NATO to Stay out of Syria Even If UN Mandate Emerges", February 17, 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/02/17/us-syria-nato-idUSTRE81G0ZF20120217> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 19 Semih İdiz, "Ankara BM'nin Suriye Surecine Karşı Soğuk", *Milliyet*, 26 Mart 2012.
- 20 Syria Unrest, Turkey Presses Assad to End Crackdown", *BBC News*, 9 Ağustos 2011. Anthony Shadid, "Turkey Warns Syria to Stop Crackdown", *The New York Times*, 15 Ağustos 2011.
- 21 Ipek Yezdani, "Secret Syria Meet in Hatay", *Hurriyet Daily News*, 29 Kasım 2011, <http://www.hurriyetcailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=secret-syria-meet-in-hatay-2011-11-29> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013).
- 22 "Suriye'de halkıyla barışık meşru bir yönetim işbaşına gelene kadar Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi mekanizmasının askıya alınması. Suriye'de temel liderlik kadrosu mensubu olup, haklarında halka karşı şiddete ve hukuk dışı yöntemlere başvurduklarına dair iddialar bulunan bazı yetkililere seyahat yasağı konulması ve bu kişilerin ülkemizdeki mal varlıklarının dondurulması. Suriye rejiminin kuvvetli destekçisi konumundaki bazı işadamlarına da benzer tedbirlerin getirilmesi. Suriye ordusuna her türlü silah ve askeri malzemenin satış ve tedarikinin durdurulması. Türkiye toprakları, hava sahası ve karasuları kullanılmak suretiyle üçüncü ülkelerden Suriye'ye silah ve askeri malzeme transferi yapılmasının uluslararası hukuka uygun olarak engellenmesi. Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulması. Suriye hükümetinin Türkiye'deki finansal mal varlıklarının dondurulması. Suriye hükümeti ile kredi ilişkilerinin durdurulması. Mevcut işlemler hariç Suriye Ticaret Bankası ile işlemlerin durdurulması. Suriye'deki altyapı projelerinin finansmanı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alınması." *Hürriyet*, "Türkiye'den Suriye'ye Yeni Yaptırımlar," 30 Kasım 2011.
- 23 Sedat Ergin, "Suriye Konusunda Büyük Yalnızlığımız," *Hürriyet*, 4 Eylül 2012.
- 24 *Sabah*, "BM Tarihi Bir Fırsatı Kaçırıldı," 31 Ağustos 2012, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/08/31/bm-tarihi-bir-firsati-kacirdi> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 25 Helene Cooper and Robert F. Worth, *The New York Times*, "In Arab Spring, Obama Finds A Sharp Test," September 24, 2012 <http://www.nytimes.com/2012/09/25/us/politics/arab-spring-proves-a-harsh-test-for-obamas-diplomatic-skill.html?pagewanted=all&r=0> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 26 Özden Zeynep Oktav, *Basra Körfezi'nin Değişen Dinamikleri, İran-ABD-Suudi Arabistan İlişkileri*, İstanbul: Beta, 2011, s.152.
- 27 Simon Tisdall, "Iran Has Been Isolated by the Arab Spring," *Guardian. Co.Uk*, 17 Mayıs 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/may/17/iran-arab-spring> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)
- 28 *Yeni Şafak*, "Davutoğlu'ndan Kuveyt'e Tebrik," 12 Şubat 2013.
- 29 *HaberTurk*, "Davutoğlu'ndan Patlama Yorumu," 12 Şubat 2013.
- 30 Andrew Quinn, "Clinton Calls Overhaul for Syrian Opposition," *Reuters*, 31 Ekim 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/10/31/us-syria-usa-idUSBRE89U1AY20121031> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2013)